

~~III-9-54~~

БИБЛИОТЕКА СЪОБ. УНИВЕРС.
Вх. № 135
ПОЛУЧЕНО НА 20 / XII 1925

С. С. БОБЧЕВЪ.

На Св. У.

Автору

Майски дни въ Загребъ

(Отпечатъкъ отъ „Българска Сбирка“ година XII).

СОФИЯ

Печатница на П. М. Бжзайтовъ

1905.

С. С. БОБЧЕВЪ.

БИБЛИОТЕКА СВОБ. УНИВЕРС.

Вх. № 1357

ПОЛУЧЕНО НА 20 / XII 1906г.

II 1804

Майски дни въ Загребъ

(Отпечатъкъ отъ „Българска Сбирка“ година XII).

СОФИЯ

Печатница на П. М. Бжзайтовъ

1905.

Майски дни въ Загребъ.

I.

Защо майски дни?

Ние прѣкарахме тази година 3—4 дни въ Загребъ*). Тѣ бѣха истински майски дни за югославянството.

Не само май (н. с.) даваше право да се нарекатъ майски днитѣ, въ които сръбски, хърватски и български художници и книжовници се срѣщнаха. За това имаше и други съображения.

Всичко бѣше добило обликъ на напрѣднала пролѣтъ, когато ние встѣпихме въ областъта на хърватскитѣ земи. Зеленитѣ морави, кичеститѣ разцвѣтели или завързващи вече плодни дървета, поинитѣ птици, раскопната природа!... Всичко. Хърватската столица посрѣщна своитѣ гости тѣй сжщо засмѣна, както златокосиятъ май посрѣща своитѣ крилати любимци. Художницитѣ сж много често истински магесници. Тоя пѣтъ загребскитѣ живописци, скулптори и други художници сѣкаш бѣха създали една специална майска обстановка, за да се повѣрва, макаръ за нѣколко дни, че блѣноветѣ на южнославянското сближение не сж утопия... Пусти художници! Азъ не разбирамъ твърдѣ отъ езика на четкитѣ и длатата имъ, но тоя пѣтъ повѣрвахъ едно. Тѣ могатъ да правятъ чудеса... освѣиъ това: да вкаратъ българскитѣ художници въ единъ пѣтъ, въ една група...

Стигнахме въ Загребъ на втория день отъ нашия Великъ-день. Дочакване твърдѣ сърдечно, горещи рѣкувания, братски пригрѣжания. Художници, книжовници, публицисти, студенти, ученици бѣха на гарата и съставляваха една пѣстра интеллигентна грамада, която изъ едни уста викаше: „живили“! И славян-

*) Вж „Бълг. Сбирка“, майска кн. стр. 327 и слѣд.

ската химна „Ой, славяне!“ се раздаде низъ „колодвора“ на Загребската желѣзница! И тя се отзова на дълъгъ и на ширъ по цѣлъ Загребъ!...

Сърбски и български художници и книжовници се бѣха събрали въ Бѣлградъ. Влакътъ, който идѣше прѣзъ ст. Индия, ги сложи тукъ като истински „добрѣ дошли.“ Маситиятъ прѣдседателъ на сръбското художническо дружество Тодоровичъ и личнитѣ художници Вукановичъ, Йовановичъ и др. бѣха тукъ. Отъ нашитѣ художници идѣше г. Вѣшинъ, който е избранъ за прѣдседателъ на общото южнославянско дружество на художницитѣ „Лада“ и други трима млади художници. Имаше и 4—5 книжовници и публицисти.

Що ни водѣше въ Загребъ? Защо идѣхме тукъ? Кого да славимъ?

Една идея. Тѣзи идея бѣше запознаването и сближаването. Ние бѣхме малцина; кога седнахме на една трапеза ние се броехме, не бѣхме повече отъ стотина душъ. Но ние знаехме, че не сме тѣй малко. Знаехме, че идеята ни има вече не само своитѣ много идеологически привърженици и поддържници, но че тя има и свои дѣйци, които до нѣкъдъ я реализираха. Защото какво, ако не единъ реаленъ образецъ отъ юго-славянска солидарность и братство бѣше вече съставениятъ съюзъ на югослав. художници „Лада“, който лани се оформи окончателно въ София и който включва въ своята срѣда най-виднитѣ дѣйци въ областта на изящното отъ югославянскитѣ земи? И що, ако не едно желание за осъществлението на едно сближение между югославянскитѣ художници и книжовници да бѣше ни довело тукъ? Кое може да се осъществява безъ замисли? Кое може да върже безъ да цѣвти? Кое може безъ еволюция, безъ прѣдварителни копнежи, безъ майски дни?

II.

Славянската утопия.

Югославянската, както изобщо, и славянската идея, се счита отъ мнозина за една утопия. Тѣзи, които сж я проповѣждали сж заслужили всевъзможни шеги и горчиви подигравки. Признавамъ, че идеята на славянофилството има нѣщо много мъгляво, неясно, разнорѣчиво, което я прави наистина твърдѣ лесно и много уязвима. Но, очистена отъ противорѣчията, отъ мъглитѣ и облацитѣ, въ която се носи тази идея, поставена, на първо врѣме поне, върху една проста основа за взаимно опознаване и бра-

няне националнитѣ и икономическо-културни интереси на разнитѣ славянски племена, нимà тѣй поставена тая идея, пакъ е утопия? Нимà да се запознаятъ юго-славянскитѣ дѣйци въ разнитѣ области на човѣшката дѣятелность и да си помагатъ, по възможность, е толковъ мъчно дѣло?

„Донъ-Кихоти! Утописти!“ викатъ. Да! И ние знаемъ тѣзи викове на реалисти и натуралисти въ политико-общественнитѣ срѣди. Но тѣзи реалисти почватъ лека полека да се задоволяватъ само съ викове и да отстъпватъ на дѣло, откакъ видѣха много чудеса изпълнени и въ областъта на промишленостъта и въ областъта на общественя животъ, откакъ видѣха, че дори такива положителни държавовѣди, като Робертъ Молъ, посветяватъ въ своитѣ учени трактати (*Geschichte der Staatswissenschaft*) цѣли глави за утопийтѣ, а Клайнвихтеръ напечата цѣла книга: *Die Staatsromane...*

Таквизъ Донъ-Кихоти и утописти сж били всички носители на всенародни копнежи и идеи, но и съ врѣме, тѣ сж се осжществили и правопрѣмницитѣ на Донъ-Кихотитѣ сж станали истински побѣдители, осжществили сж дори мечта нѣкогашна, нѣкой невъзможенъ блѣвъ. Малко ли велики мечти и въ областъта на положителнитѣ знания и промишленость, и въ областъта на общественитѣ явления сж станали отсетнѣ фактове! И нужни ли сж примѣри и иллюстраци, когато таквизъ вече пълнятъ страницитѣ на историята на всеобщата култура, на откритията и изнамѣрванията.

Но, въ Загребъ, ние изоставихме на страна дори мечтитѣ.

Забѣлѣжително е ясното становище, върху което се срѣщнахме тука: сърби, хървати, българи. Никаква политика, никакви мивали недоразумѣния, никакви вѣтрогония? Ние заставахме на една точка: *да се опознаемъ*, да се срѣщаме по често върху културна почва!

Менъ се стори, че по-проста и по-естественна отъ тази формула не можеше да бѣде. Да се опознаемъ. Другото ще дойде отъ само себе си. А тази формула имаше вече своя живъ, осжществявъ образецъ у художницитѣ.

III.

Първиятъ загребски день.

Въ Загребъ прѣварахме три-четири дни по една програма, която, нека се каже веднага, никого не стѣсняваше, никого не

овързваше. Тя бѣше само за да се има единъ редъ. И тоя редъ биде запазенъ, съвсѣмъ не както у насъ. Никакви официални лица не се мѣсиха въ изпълнението на тая програма, никакви авторитетни вмѣшателства не се опитаха да внесатъ своя гласъ и своето разпореждане, между това всичко се търкаляше като по релси. Защото бѣше просто, искрено, непринудено.

На 1 май, слѣдъ пристигането си, ние посѣтихме изложбата на хърватскитѣ художници (jubilarna izlojba društva umjetnosti), която бѣше външния претекстъ за гостуването ни въ Загребъ. Професоръ Кршняви ни посочваше всичко по-лично отъ скулпторнитѣ и живописни произведения на Рудофъ Валдець, Робертъ Франгешъ, Иванъ Мештровичъ (скулптори), на Томиславъ Кризманъ, Чикошъ, Ивековичъ, Емануилъ Видовичъ, Бранко Шеноа, Целестинъ Медовичъ, Црничъ, Ауеръ и др. Стариятъ професоръ, прѣдседател на д-вото на хърват. художници и добъръ художественъ критикъ се отнасяше къмъ всѣко творение на своитѣ любими млади творци съ пѣжностъ и деликатностъ. Критическитъ му бѣлѣжки, дори остри по нѣйдѣ и да бѣха тѣ за нѣкои начинающа, едвамъ засѣгаха честолюбието.

Ако умѣяхъ що годѣ отъ изкуство бихъ се опиталъ да посоча и обясня по едно поне отъ хубавитѣ творения на хърватскитѣ художници и нѣкои отъ масторскитѣ бѣлѣжки на Кршняви. За жалость, азъ се усѣщамъ съвсѣмъ профанъ и не смѣя да засѣгамъ съ моето прозаическо перо красотитѣ на хърватското творчество и изящната критика на единъ майсторъ. Нека кажа само, че, както при първото, така и при второто си посѣщение на художествената изложба, ние се спирахме прѣдъ релефа, „Философията“ на Франгешъ, май-мъчна за разбиране, но дълбока по своя смисълъ жизненна концепция, която ще украси скоро като орелефъ надпортнето въ салона на управлението за народното просвѣщение, дѣто е поставено вече „Правосъдието“ отъ сжщия. Ние се спирахме и прѣдъ прѣкраснитѣ бюстове на Шро-смайера, Рачки и Кукулевича, работени отъ жизнерадостния реалистъ Валдець, който въ една малка, но изразителна статуетка *Save criticism*, е сложилъ злобата на единъ Зоилъ. Ние се любувахме прѣдъ „Ugolios“ на Мештровичъ, както и прѣдъ „Бурята“ на Чикоша, „Косаритѣ“ на Ивековичъ, живитѣ пейзажи на Видовичъ и изящнитѣ студии и портрети на Медовичъ, една отъ които „Послѣ риболовенето“ особно ми се хареса.

Първиятъ день, вечерята, ние бѣхме въ салонитѣ на „Друштво хрватскихъ книжевноика“. Тукъ имаше една отъ онѣзи не принудени интимни срѣщи за запознаване на художници и книжовници, каквито сж майстори да уредятъ по-прѣвмущественно австрийскитѣ славяни. Беллетристътъ Шандоръ-Джалски (Л. Бабичъ) поздрави гоститѣ съ добрѣ дошли. Цѣлата вечерь прѣмина въ дружна бесѣда и гощавка. Около полунощъ се яви хрватското пѣвческо дружество „Младостъ“, което пѣ подѣ прозорцитѣ, а послѣ взе участие до късно въ общата весела вечеринка.

IV.

Втори день.

Вториятъ день (3 май, 19 апр.) бѣше посветенъ на посѣщение „Югославянската академия на наукитѣ и изкуствата“, Тукъ секретарьтъ на академията г. Врбаничъ посрѣщна и поздрави гоститѣ, поднесоха се вѣнци на бюста на Щросмайера, отъ името на сърбскитѣ и бѣлгарски художници, а отъ името на Славянското Благотворително Дружество въ Бѣлгария и отъ Д-вото на бѣлгарскитѣ публицисти поднесе се скроменъ приносъ (100 лева) за фонда по дигане наметникъ на знаменития хрватски патриотъ и дяковски владика. Гоститѣ разгледваха богатата Щросмайерова картинна галерия, събрана отъ подарителя ѝ съ вкусъ и отъ разни мѣста. Въ тия картини изображения на св. славянски апостоли Кирилъ и Методия не на едно мѣсто спираха вниманието ни. Въ Загребъ наметъта на солунскитѣ братия е добрѣ почетена. Въ горния градъ на тѣхъ е посветенъ особенъ храмъ.

Подиръ това, посѣтихме помѣщението на отдѣла за народното просвѣщение, гдѣто г. Смикаръ причака гоститѣ и ги помоли да разгледатъ произведенията на нѣкои отъ младитѣ хрватски художници. На всички гости отъ Сърбия и Бѣлгария направи силно впечатлѣние обстоятелството, че и тукъ както и другадѣ новитѣ държавни и обществени сгради сж правени и украсени отъ хрватски работници и художници. Въ градския съвѣтъ ние бѣхме срѣщнати все така радушно отъ кмета г. Амрушъ.

Сжщиятъ день единъ банкетъ ни събра въ просторния салонъ на хотелъ Роялъ. Безъ тостове не може нито въ Хрватско: и тостове имаше доста, но нѣмаше твърдѣ нито прѣкалени, нито разнебитени, ако и да бѣ имало доста длѣжки такива. Въ всѣ-

ки случай, веселятъ тонъ на сътрапезничеството не се смуги, както се смущава по нѣкога при нашитѣ обществени гошавки.

Вечерята, сжщия день, югославянскитѣ гости бѣха поканени у студентитѣ въ обширния салонъ на „Гражданска Стрѣляна“. Този „комерсъ“ на студентитѣ отъ хърватското всеучилище правѣше на насъ българитѣ силно впечатлѣние. Прѣдседателтъ, скроменъ студентъ г. Мишкулинъ даваше разпорежданията, които се изпълняха съ особна охота и бързина. Въ всичкото врѣме се говориха рѣчи, и всички тѣзи рѣчи бѣха на националистическа почва. Хърватитѣ не считатъ за нужно да прѣминатъ вниъ отъ тѣзи областъ, която се казва *национална*, и която е фундамента, върху който сж застанали всички австрийски славяни. Безъ тоя фундаментъ тѣ аслж и не би могли да се борятъ културно, нито да сжществуватъ като народностъ.

Правѣше впечатлѣние и реда, който се поддържа въ всичко врѣме при едно почти хилядно множество студенти и не студенти. Въ говора си студентитѣ-оратори бѣха все така сдържани, ако и академически да засѣгаха твърдѣ много не само „прѣпорода“, не само „еволуцията“ на хърватскитѣ искания и движения, но и „революцията“. Впрочемъ особно за революция говори само единъ нашъ съотечественникъ студентъ, и „редателтъ,“ винаги на лице, бодръ въ всички студентски събрания, коджа бѣлѣжки си взема отъ неговата рѣчь. Тоя полицейски чиновникъ има право колчимъ нѣкой ораторъ забрави какво прѣдписва законтъ, обществениятъ редъ и моралтъ, веднага да обяви събранието за сключено. Подиръ едно „подобно сключване“, никой не може да вземе думата. Присжтствующитѣ трѣбова да се разотидатъ. Инакъ, за виновнитѣ се състави актъ и на другия день тѣ се запознаватъ съ полицейския участъкъ и съ прокурорския паркетъ.

V.

Трети день. — Съюзъ на юго-слав. книжовници и публицисти.

Формалната, така да се каже, програма се сключваше на 3 май (20 апр.). Сутринта една разходка до Мирогой и до Максимиръ, цѣлъ потъналъ въ зеленина и раскошни пейзажи. Въ Мирогой гоститѣ се поклониха на гробницитѣ на личнитѣ мжже на Хърватско. Въ програмата бѣше казано, че имъ прѣдстои посѣщение на илирскитѣ гробища. Илирцитѣ сж възродителитѣ и будителитѣ на Хърватско, като се почне по-особно отъ 1835 година, епохата на Людевитъ Гайовата дѣятелностъ.

Тоя денъ стана конференцията на книжовници и публицисти, която би могла да се нарече възела, le sloo, на всичкитъ загребски дни отъ културно гледище. При една скромна обстановка, додѣто художницитъ отъ съюза Лада засѣдаваха въ едното отдѣление на дружеството на хърв. книжовници, въ другото отдѣление, слѣдъ откриване конференцията отъ г. Джалски, се разисква софийския проектъ за съставяне „съюзъ на югославянскитъ публицисти и книжовници“*). Прѣдседателствуваше сърбския професоръ В. Поповичъ. Готовността и леснотията, съ която се приеха всичкитъ наредби на тоя проектъ, можеха да се изтълкуватъ само съ неговата простота и непретенциозность. Проектътъ за съюзъ не си поставяше освѣнъ една крайно скромна задача: взаимно запознаване и солидарно работене на културно поле.

Така опростотворена формулата на солидарна дѣятелность между югославянскитъ работници на перото, не можеше и дума да става за принципа, бива ли, трѣбва ли, да се състави съюзъ. Цѣльта бѣше толкозъ хубава, толкозъ ясна, толкозъ лесноизпълнима! Приеманието ѝ се налагаше. А срѣдствата за достигане цѣльта? И тѣ бѣха опростотворени до неимовѣрность. *Размѣна между членове* на съюза тѣхнитъ трудове, размѣна и на периодически издания!... Това на първо мѣсто. Послѣ: запознаване читателитъ съ трудоветъ на югославянскитъ книжовници и публицисти изобщо, донасяне за всеко по-изпжкнало проявление въ областта на мисълта. Най-послѣ цѣльта ще се постига съ събори и срѣщи на публицисти и книжовници.

Тази сжществена часть на проекта се прие съ една прибавка: всека съюзена група е длъжна чрѣзъ едно лице да доставя книгитъ отъ мѣстно издание, що би поискалъ да си купи нѣкой съюзень членъ.

Веднѣжъ приети тѣзи сжществени точки, другото бѣше само подробности. Управлението на съюза става отъ комитетъ, който се състои отъ 12 души — по три отъ всека група — хървати, сърби, словенци и българи. Всека година ще става общо събрание по редъ въ нѣкой градъ, който ще посочи мѣстната група.

Правилата за тоя съюзъ се приеха врѣменно. Окончателното имъ приемане се опрѣдѣли да стане на първия конгресъ на югославянскитъ книжовници и публицисти, който ще се държи на 28 и 29 авг. 1905 г. (с. с.) въ Бѣлградъ.

*) Проектътъ е печатанъ първень въ 2—3 книжки т. г. на „Б. Сбирка“.

VI. Послѣ?

Какво ще излѣзе отъ тоя сѣюзъ?

На този въпросъ може да се отговори различно. Ако нѣкой очаква отъ него да направи чудеса, или поне много нѣщо, той се мами. На тоя сѣюзъ може да се гледа като една първа стѣпка, която още не е сигурна, но може да стане такава. Тя е първа стѣпка. И, чии ми се, тя бѣше сравнително най-мѣчната. Какъ и да било, късно или рано, публицисти и книжовници отъ югославянскитѣ земи, ще трѣбва да се облизватъ повече, да се разбератъ повече и да се обичатъ повече. Това условие за тѣхната политика и солидарна дѣятелностъ се желае. Колкото за ползитѣ отъ него, едва ли е нужно да се приповтарятъ общи, изтъркани мѣста. Очевидното не ще доказване. Утѣшително е, че никой отъ участницитѣ книжовници и публицисти на срѣщата въ Загребъ не си задаваше широки задачи и не изтѣкваше нѣкой невъзможенъ планъ...

Сжщиятъ день бѣше и конференцията на сѣрбо-хърватската младежъ съ хърватската „напрѣдна странка“, нова обществена политическа група, която има за главна задача борба противъ клерикализма. Конференцията бѣ прѣдседателствувана пакъ отъ г. Мишкулинъ. Тукъ се подигна въпросъ за уреждането на едно „периодическо списание“, като органъ на югославянската младежъ. Тоя въпросъ извика мисълта, че за неговото разрѣшение се изисква пълень конгресъ отъ прѣдставители на сѣюза на югославянската младежъ. Прѣдложението за тоя конгресъ, дълго дебатирано, бѣ най-сетнѣ прието.

Вечерята въ честь на гоститѣ се даде въ театра — *Хамлетъ* отъ Шекспира, съ участието на Фиянъ, познатъ на нашата публика, и на чеха Шмаха, първиятъ въ ролята на Хамлета, принцъ Датски, послѣдниятъ, съ ролята на кралъ Клавдия. Фиянъ не се е уморилъ да ожитворява идеята на Хамлета; но вече и старостята му почва да казва своята дума. Колкото за Шмаха, уморенъ ли бѣше той нея вечеръ или що, менъ се стори, че той много слабо изображава своя образецъ.

VII. Загребскиятъ университетъ.

Вънъ отъ „програмнитѣ“ посѣщения и занятия, всѣки отъ югославянскитѣ гости се стараше да използува по свсему крат-

кото прѣбивание въ хубавия Загребъ. Художниците се опознаваха и срѣщаха съ художници, спохождаха ателиетата на своитѣ другари, изучаваха сегашнитѣ и бждащитѣ си дѣла и кроежи. Книжовници и публицисти сжщо така имаха случай да се споходятъ и сприкажатъ за текущи въпроси, за славянскитѣ и други болки на деня. Нѣкои посѣтиха Университета, Библиотеката му, Академията на наукитѣ, Промисленната школа, която сама по себе съ своето устройство и дѣятелность заслужаваше особно спохождане на Загребъ.

Както югославянската Академия, и загребскитѣ Университетъ (Sveučiliste) дължи своето появене на първия скроменъ влогъ даденъ въ 1860 год. отъ дяковския епископъ, знаменития хърватски патриотъ Иосифъ Юрай Штросмайеръ († 1905). Основано въ 1876 г., въ 1879 г. земскитѣ съборъ на Хърватско прие да се поддържа това Всеучилище на името на Францъ Иосифъ I съ три факултета: богословски, право — и държавословенъ (юридически) и философия. Университетътъ е билъ откритъ въ 1874 год., когато е билъ издаденъ и специаленъ ad hoc законъ, измененъ едва въ 1895 г. Въ 1882 год. е откритъ фармацевтически отдѣлъ, а въ 1895 г. сж се уредили семинаритѣ. Зданието има романски стилъ и не е твърдѣ красиво. То е било назначено за друга цѣль: за първа далматинско хърватско-славонска земска изложба. Университетътъ се настанилъ тукъ отъ 1882 год., а до това врѣме билъ въ една отъ гимназитѣ. При университета има прѣбогата библиотека, както и доста пълни кабинети, институти и лаборатории.

Въ срѣдата на прѣподавателското тѣло при хърв. Университетъ винаги е имало люде съ европейско реноме. И сега, ако въ редоветѣ на философския факултетъ се срѣщатъ такива забѣлжителни личности като Исидоръ Кршияви, Тадия Смичикласъ, Томиславъ Маретичъ, Миливой Шрепелъ (който се помина неотдавна), Виекославъ Клаичъ; на юридическия факултетъ сж Франьо Врбаничъ, Шиловичъ, Миливой Мауровичъ, Франьо Спевецъ, Иванъ Строхалъ и др. Това сж личности, които сж се посветили на хърватската наука и я разработватъ неуморно.

Смичикласъ, прѣдседател на академията, е авторъ на нѣколко важни трудове по културната история на Хърватско. Той е издалъ още: 1) Хърватска история (2 т. 1879—1882 год.) и 2) *Двѣстгодишнината отъ освобождението на Славония*. Не отдавна Югосл. академия издаде втория томъ отъ

негова *Diplomatički Sbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonie*. Zagreb, 1904. — *М. Шренелъ* издаде цѣль редъ класически творения римски и руски; — *Томиславъ Маретичъ* е автора на „Славяни у давнини“ единъ важенъ трудъ въ славянската културна история. Нему принадлежи единъ отъ солиднитѣ трудове отпечатани въ послѣдната книжка 157 на Rad Jugosl. Akademije: И. С. Тургенева въ хърватски и сръбски прѣводи. Критико-библиографически прѣгледъ; — *Виекославъ Клаичъ* продължава да разработва историята на хърватитѣ въ монографии и систем. трудове отъ най-старо врѣме и до сега и има вече издадени нѣколко тома (*Poviest Hrvata od najstarijih vremena do svrška XIX stoljeca*). Въ помената 157 книжка на Rad се се срѣща важната студия на Клаича: *Marturina. Slavonska daca u srednem vjeku*.

Франьо Врбаничъ, професоръ по статистиката и търговското право, е авторъ на нѣколко демографически монографии и историко-правни трудове (между друго той е писалъ коментарѣтъ *Mjenbeni Zakon*). Забѣлжителна е неговата монография: *Demografski prilike u južnih Slavena* (Rad. 129). — *Иосипъ Шиловичъ*, професоръ по наказателното право, се е посветилъ съ особена любовъ на углавната наука, внесълъ е въ нея нѣколко студии и нему принадлежи едно ръководство: *Kazneno pravo*; — *Фр. Спевецъ*, проф. на частното ав. право, е познатъ въ славянското право по своитѣ студии за задругата; *Иванъ Строгалъ* и сега продължава да печата въ „Мѣсечника на правнишкото дружество“ обширни статии по задружния законъ и историята му. Въ Rad 156—157 кн. той печата обширната си студия: *Opravdanost vlasnosti*.

Това, което не може да не обърне внимание въ обстановката на университета, е взаимнитѣ добри отношения, които, поне нагледъ, сѣществуватъ между студенти и професори.

Ако поменахъ за професоритѣ и трудоветѣ имъ, това бѣ за да посоча, че цѣльта на единъ националенъ университетъ въ Загребъ се съзнава отъ академическитѣ му сили и че тѣ се трудятъ не само да четатъ лекции, но и да разработватъ хърватската наука.

VIII.

Югославянската академия.

Мнозина отъ професоритѣ сѣ членове на югославянската академия — този най-важенъ факторъ за разработване не само

на хърватскитѣ, по изобщо на югославянскитѣ наука и книжнина. Академията на наукитѣ и искуствата има за основателъ и покровителъ безсмъртниятъ Штресмайеръ (първия влогъ отъ 100,000 крони въ 1860 г.). Въ 1861 год. се появяватъ изработени и прѣдставени на събора правилата за академията. Разпуцането на събора забавя работата до 1863. На ухото на Вѣнското правителство биеше злѣ названието „югославянска академия“ и то прѣдложи поне нѣкои измѣнения, които се приеха и въ 1866 се завърши узаконението ѝ. Тържественното откриване стана на 1879 г. 28 юл. когато за покровителъ биде прогласенъ Штресмайеръ и за пръвъ прѣдседателъ — учениятъ абатъ пр. Рачки.

Броятъ на дѣйствителнитѣ и обязательни членове на академията е опредѣленъ на 32, почетни — 16, а дописни членове — по опрѣдлението на самата академия. Ак. има 4 отдѣла: историко-филологически, философско-юридически, физико-математически и художественъ. Капиталътъ на академията, който въ началото състоеше отъ 400,000 крони, сега е 550,000. Но за насъ е по-важна плодовитата дѣятелностъ на това учреждение, която наистина дава право да се нарича *югославянска академия*. При оскъжднитѣ срѣдства съ които разполага, ежегоднитѣ издания на академията по всичкитѣ ѝ отдѣли сж обогатили славянската наука съ най-цѣнни приноси, каквито сж: 1. *Паметниците относително историята на южнитѣ славяни* (повече отъ триесетъ тлѣсти тома); 2. Историко-юридически паметници на южн. славяни (9 дебелы книги); 3. Обичайни сборници (9 книги); 4. Рѣчница на Даничича; 5. Нѣколко монографи и отдѣлни сборници; 6. Старитѣ хърватски писатели (12 книги); 7. Rad jugosl. akademije (159 книги) и 8. Старини (30 кн.).

За 38 години академията е издала до 350 томове по разнитѣ отрасли на науката. За изпълнение на своята задача академията въ 1895 пристѣпи и къмъ изучаваня въ областта на изкуството: „Сборникътъ на югославянскитѣ художествени паметници“ бѣше първото начало. Изданията и успѣхитѣ на югослав. академия ѝ даватъ право да бжде поставена редомъ съ много по-стари академии въ славянскитѣ земи.

IX.

Въ промишленната школа.

Всѣки прѣдметъ, що засѣгамъ особно въ послѣднитѣ си бѣлѣжки относително университета, академията и др. заслужване

по отдѣлна статия. Но въ моята задача тукъ влазя да отбѣлѣжа само съ една двѣ думи по-изпъкналитѣ точки, върху които се спираше нашето внимание при посѣщенията ни прѣвъ Загребскитѣ дни. За това и ще завърша съ послѣднѣо посѣтената отъ насъ „Промисленна школа“ (kg. zemał. obrtna škola).

Това учебно заведение ни направи много силно впечатлѣние. Тукъ въ една огромна сграда сж вмѣстени нѣколко стрѣка отъ широката област на промишлената, техническа работа, свързана съ теория и практика. Съставни дѣлъ на тази школа е музея за изкуствата и промишлеността. Сградата е прѣвкрасна, завършена съ земски срѣдства. Всичко въ сградата, ама всичко, е работено отъ работници и художници на самата школа. А това е много важно. Хърватитѣ до скоро сж държали на едно: да не викатъ маджари, нито други архитекти, художници работници изъ Пешта за домашното имъ производство, за сгради и учиванието имъ. До скоро тѣ сж прѣскачали до Виена. „Само маджарско да не е!“ билъ е девизътъ и строго държели тоя девизъ. Отъ нѣколко обаче години тѣ вече иматъ свои архитекти, художници, промишлени работници. Тъзи „обртна школа“ е направила чудно силно влияние въ това отношение. Школата има два дѣла: а. Школа и работилница за ученици (шегърти); б. Продължена школа за помощници (горенъ курсъ за калфи). Първата школа трае четири години; втората отъ четири до шестъ. Програмата на обучение не е никакъ сложна. Теоретическото прѣподаване се върти главно около изучаването езика, вѣрата, историята и естест. науки. Специалното обучение се спира върху чертане и моделоване.

Всички ученици се приготвятъ по малко по каменарство, столарство, желѣзарство, тъкарство. Избралитѣ вече въ горния курсъ една специалность я разработватъ теоретически и практически. Така, напр., посветилиятъ се на декоративната живопись изучва: технологията, пластичната анатомия, просторжно чертане, специално чертане, моделоване, каменарство, столарство, тъкарство, дърворѣзбарство, каменорѣзбарство, чертане на актове. Ученицитѣ и калфитѣ живѣятъ въ интернатъ. Всичко учащи се има до 80. Всѣка година вече почватъ да излазятъ отъ тукъ по 20—30 калфи, които не само иматъ хлѣбъ на рѣка, но развиватъ вече практическитѣ знания въ обществото, основаватъ работилници, или пъкъ отиватъ да продължатъ своето усѣвършенствуване: едни ставатъ живописци, други архитекти, трети инженери, четвърти технолози и пр.

Ний обиколихме всички помѣщения на тази школа, всичкитѣ ѝ сбирки, всички стаи на практически занятия. Редѣ, сравнителна чистота, прилѣжание царуватъ навсѣкадѣ. И на сбогуване съ любезния директоръ, ние българскитѣ гости си казахме: ето едно учебно заведение, което е забравено да се посѣти като образецъ отъ онова, що трѣба да правимъ; — „но то е много близко до насъ.“ каза единъ, „командировката никого не би задоволила.“

Х.

Сбогомъ, Загребъ!

Срѣщу деня на нашето трѣгване отъ Загребъ, ние бѣхме гости у любезни домакини. На нѣкои български публицисти се падна да бждатъ у единъ добъръ хърватски патриотъ и живописецъ, който въ живота си внася сжщата оная естественостъ, непринуда и жизнерадостностъ, които личатъ и въ неговитѣ живописни произведения. Ако въ ателието си той ни напомни, че ние съ хърватитѣ не сме далечъ отъ близкия изтокъ, като покриль стѣнитѣ му съ ориентални спомени, въ челядния си животъ той е у дома си, истински хърватинъ, а въ миросгледа си — той е единъ добъръ славянинъ. Ние бѣхме у твореца на „Косци“ (косари), а за дружина имахме автора на „Save criticism“, тоя на „Послѣ риболовенето“ и др.

Изъ тоя хърватски домъ ние можехме да изнесемъ нѣколко хубави впечатлѣния. Тукъ ние видѣхме хърватския животъ въ чистотата и задушевността му; тукъ ний чухме руски национални пѣсни, както се пѣятъ въ Русия; тукъ ние изслушахме съ благоговѣние „Боже Царя храни!“ Хърватитѣ слѣдятъ съ особенъ интересъ живота въ Русия, войната ѝ, сполукитѣ и несполукитѣ. Тѣ разбиратъ, както се разбира и въ трезвенитѣ кржгове у насъ, и вредъ, дѣто тупа истинско славянско сърдце, че не е Русия, която ще загуби въ войната, ако загуби... Но и тѣ вѣрватъ, че Русия най-послѣ ще прѣвъзмогне и най-тежкитѣ злочестини.

На 5-й май (н. с.) ний казахме на нови другари: сбогомъ, до виждане?

До виждане, Загребъ!